

مجله حقوقی، نشریه دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی
جمهوری اسلامی ایران
شماره بیست و ششم و بیست و هفتم، ۱۳۸۱ - ۱۳۸۰، صص
۳۶۳ - ۳۴۹

تعارض قوانین در فدراسیون روسیه

دکتر فرهاد خمایی زاده

تعارض قوانین زمانی مطرح می‌شود که در یک رابطه حقوق خصوصی لااقل یک عامل خارجی وجود داشته باشد و باید تعیین شود قانون کدام یک از دو یا چند کشور مرتبط با رابطه حقوقی مذکور (قانون مقرر دادگاه یا قانونی خارجی) باید بر آن اعمال گردد. این انتخاب از طریق وضع قواعد حل تعارض قوانین در هر کشور صورت می‌پذیرد. در فدراسیون روسیه که تا قبل از ۱۹۹۱ تحت عنوان «جمهوری سوسیالیستی فدراتیو شورایی روسیه»^۱ جزئی از اتحاد

۱. Russian Socialist Federated Soviet Republic (RSFSR) پس از سرنگونی رژیم تزاری و انقلاب اکتبر ۱۹۱۷، در ۱۹۲۲ اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی (USSR) Union of Soviet Socialist Republics از اتحاد

جماهير شوروي سوسياليستي محسوب مي‌شد و پس از فروپاشي شوروي به عنوان يك واحد سياسي مستقل در صحنه بين‌المللي حضور يافته و يكي از بزرگ‌ترين كشورهاي جهان به شمار مي‌رود،^۲ تحولات وسيعي در زمينه‌هاي مختلف اقتصادي، اجتماعي، سياسي، حقوقي، فرهنگي و غيره صورت گرفته، از جمله در رابطه با حل تعارض قوانين كه به لحاظ توجه بيشتر به گسترش

پانزده جمهوري روسيه، اوكراین، بلوروسي، ازبکستان، قزاقستان، گرجستان، آذربایجان، لتوني، ملداوي، ليتواني، قرقیزستان، تاجیکستان، ارمنستان، ترکمنستان و استوني تشكيل شد كه بزرگ‌ترين آنها جمهوري فدراتيو شورايي روسيه با وسعت بيش از ۲/۳ ميليون كيلومتر مربع سرزمين اتحاد جماهير شوروي بود. براي توضيح بيشتر رك. كولايي، دكتر الهه، قوانين اساسي فدراسيون روسيه و جمهوري‌هاي آسياي مركزي (ترجمه)، نشر دادگستر، چاپ اول، بهار ۱۳۷۷ و افتخارچرمي، دكتر گودرز، جزوه حقوق تطبيقي (حقوق اتحاد جماهير شوروي). براي مطالعه حقوق روسيه قبل از ۱۹۱۷ رك.

Zweigert. K. & Kötz. H., translated by Weir.T., "An Introduction to Comparative Law", Clarendon Press, Oxford, Second ed, Great Britain, 1987, p. 310s.

۲. با وسعت بيش از ۱۷/۰۷۵/۴۰۰ كيلومتر مربع كه مركز آن شهر مسكو است. فدراسيون روسيه دولتي است دموكراتيک و فدراتيو مبتني بر قانون با نظام جمهوري. نام «فدراسيون روسيه» و «روسيه» يكسان است (ماده ۱ قانون اساسي ۱۲ دسامبر ۱۹۹۳).

۳۵۰ ❖ مجله حقوقي / شماره بيست و ششم و
بيست و هفتم

روابط بین‌المللی افراد، اهمیت فوق‌العاده‌ای یافته است.^۳ هدف این مقاله بررسی مختصر جایگاه تعارض قوانین و چگونگی حل این تعارض در سیستم حقوقی فدراسیون روسیه است ولی برای درک بهتر تحولات انجام شده در این کشور لازم است قبلاً به سابقه امر در اتحاد جماهیر شوروی اشاره شود.

۱- تعارض قوانین در اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

با وقوع انقلاب ۱۹۱۷ یک طبقه اجتماعی با به دست گرفتن قدرت درصدد برآمد جامعه جدیدی بر مبنای اصول نوین ایجاد نماید، جامعه‌ای که در آن دولت و حقوق وجود خارجی نداشته باشد. در این راستا حقوق سوسیالیستی بر مبنای اندیشه‌های کارل مارکس (۱۸۱۸ تا ۱۸۸۲)

۳. البته تحولات حقوق بین‌الملل خصوصی تنها منحصر به این کشور نبوده در واقع در اواخر قرن ۲۰ عواملی از قبیل تشدید نیاز متقابل کشورها، تشدید قابل ملاحظه مهاجرتها، گسترش جهانگردی، گسترش رایانه و اهمیت قابل ملاحظه وسایل ارتباط جمعی و غیره موجب شد تا بازسازی حقوق بین‌الملل خصوصی از جمله در زمینه تعارض قوانین در تمام کشورهای جهان مورد توجه واقع شود.

و انگلس (۱۸۲۰ تا ۱۸۹۵) شکل گرفت،^۴ حقوقی که قائل به اصالت جمع و برتری منافع آن بر منافع فردی بود،^۵ به طوری که در سالهای متعاقب انقلاب ۱۹۱۷ حقوق خصوصی اصلاً مطرح نبود:^۶ از میان رفتن مالکیت زمین‌ها، ارث، مازاد محصولات کشاورزی کشاورزان و غیره. هرچند رفته رفته این امر تعدیل شد و حقوق خصوصی پذیرفته شد مع ذلك همواره دیدی منفی

۴. برای مطالعه بیشتر اندیشه‌های مذکور رک.

David. René, "Le Droit Comparé, Droits d'hier, Droits de demain", Economica, Paris, 1982, p.216s.

هر چند حقوق سوسیالیستی در اتحاد جماهیر شوروی شکل گرفت ولی متعاقباً در کشورهای اروپای شرقی، کوبا، چین و کره شمالی، در کشورهای آسیایی مثل لائوس و کامبوج و ویتنام و کشورهای افریقایی مثل اتیوپی هم وارد شد.

رک. Zweigert. K. & Kötz.H., op.cit., p.317s.

۵. در شوروی سابق قانون منبع اصلی حقوق بود نه به آن جهت که آن را روشن‌ترین شیوه بیان قواعد حقوقی و به همین دلیل اقناع‌کننده‌ترین آنها می‌دانستند (آن چنان که در خانواده حقوقی رومی - ژرمنی است) بلکه به دلیل آن که قانون طبیعی‌ترین شیوه ایجاد حقوق که چیزی جز خواست و اراده هیأت حاکمه نیست، تلقی می‌شده است. رک. بارگای، محمدرضا، حقوق تطبیقی، ج اول، دانشگاه آزاد اسلامی (تهران - جنوب)، چاپ اول، بهار ۱۳۷۶، ص ۹۶.

۶. در سالهای ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۲ حقوق در شوروی وجود نداشت و هر قاضی به سلیقه خود عمل می‌کرده است. از سال ۱۹۲۲ به بعد با شروع دوره سیاست اقتصادی جدید، قوانینی برای تثبیت حقوق به تصویب رسید. رک. افشار، دکتر حسن، کلیات حقوق تطبیقی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۵۵، صص ۱۰۸-، ۱۰۷.

۳۵۲ * مجله حقوقی / شماره بیست و ششم و
بیست و هفتم

نسبت به حقوق خصوصی وجود داشت و در این سیستم جای چندانی برای حقوق بین‌الملل خصوصی و مسأله تعارض قوانین نبود. در شوروی سابق، حقوق بین‌الملل خصوصی محدود به تعارض قوانین نبوده هرچند تعارض قوانین مهم‌ترین و پیچیده‌ترین قسمت حقوق بین‌الملل خصوص تلقی می‌شد. به علاوه قواعد حل تعارض در قالب قانون خاصی تحت عنوان حقوق بین‌الملل خصوصی ارائه نشده بلکه در کدها و قوانین مربوط به موضوعات گوناگون مدنی، خانوادگی، آیین دادرسی مدنی و غیره گنجانده شده بودند. البته پیش‌نویس قانونی تحت عنوان حقوق بین‌الملل خصوصی به وسیله کمیته علمی تحت ریاست پروفیسور L.A. Luntz تهیه شده بود که به نتیجه نرسید.^۷

7. Boguslavski. M.M., "Private International Law", G. Ginsburg & al. (eds.) *The Revival of Private Law in Central and Eastern Europe, Essays in Honor of F.J. M. Feldbrugge*, pp.422-423, 1996.

به نقل از:

Boguslavski. M.M., "Le droit international privé en Russie et dans les autres états membres de la CEI au seuil du XXI siècle", *Journal du droit international*, Editions du Juris-Classeur, Paris, 1999 (T.126), p. 416.

در چین هم قبل از سال ۱۹۸۰ تقریباً هیچ قاعده حل تعارضی وجود نداشت. قاضی می‌بایستی بر مبنای اصل رابطه متقابل و با رعایت عرف بین‌الملل حل تعارض می‌نمود.

تعارض قوانین در فدراسیون ... ❖ ۳۵۳

اولین قوانین مدنی و آیین دادرسی مدنی جمهوری‌های شوروی سابق دارای قواعد محدودی در رابطه با تعارض قوانین بودند.^۸ اما به تدریج با پی بردن به اهمیت قواعد، اقداماتی در زمینه گسترش آنها صورت گرفت از جمله با تنظیم قواعد حل تعارض در قالب مبانی قانون مدنی شوروی و جمهوری‌های فدرال ۱۹۶۱^۹ توجه بیشتری به این امر معطوف شد مع ذلك خلاً کامل قواعد حل تعارض از جمله در زمینه حقوق کار، بطلان نکاح، روابط شخصی و مالی زوجین، حقوق و تعهدات والدین و فرزندان، قیمومت و حضانت، و مالکیت معنوی محسوس بود. به علاوه در این دوران قواعد حل تعارض عمدتاً به صورت یکجانبه

چینی‌ها پرونده‌های دارای عامل خارجی را Shewai Arjian می‌نامیدند. تنظیم و انتشار قواعد حل تعارض از آغاز دهه هشتاد انجام شد.

Donggen. XU., "Le droit International Privé en Chine: Une Perspective Comparative", Recueil des cours (Collected Courses of the Hague Academy of International Law), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/Lancaster 1997 (T.270).

۸. مثل ماده ۸ مقدمه قانون مدنی جمهوری سوسیالیستی فدراتیو شورایی روسیه و تبصره‌های ۱ و ۲ این ماده در رابطه با اهلیت تمتع اشخاص حقیقی و حقوقی و همچنین ماده ۷ قانون آیین دادرسی مدنی که به طور مبهمی قانون حاکم بر شکل اسناد را ذکر نموده بود.

۹. Fondements de la législation civile de l'URSS et des Républiques fédérées.

۳۵۴ ❖ مجله حقوقی / شماره بیست و ششم و
بیست و هفتم

وضع و تأکید بر رعایت می‌شدند یعنی تنها محدوده اجرای قانون مقرر دادگاه را تعیین می‌کردند،^{۱۰} بنابراین اصل بر سرزمینی بودن قوانین بود. مثلاً تا قبل از وضع مبانی قانون مدنی ۱۹۶۱ به موجب قانون جمهوری فدرال روسیه، بر شکل و محتوای قرارداد قانون محل انعقاد آن، بر شکل و شرایط ماهوی ازدواج قانون محل ازدواج و بر ارثیه منقول قانون اقامتگاه متوفی، اعمال می‌شد. به عبارت دیگر، قواعد طوری طراحی شده بود که همواره قانون شوروی حاکم باشد.

همچنین جای قواعدی در زمینه چگونگی اجرای قانون خارجی مثل توصیف و احاله خالی بود. در اواخر قرن بیستم، به خصوص از ابتدای ۱۹۸۶ که عملاً امکانات سرمایه‌گذاری خارجی در روسیه فراهم شد، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی و خصوصاً قواعد مربوط به تعارض قوانین به نحو گسترده‌ای متحول شد. مبانی قانون مدنی

۱۰. برای مطالعه بیشتر در رابطه با یکجانبه و دوجانبه بودن قواعد حل تعارض رك. خمایی‌زاده، دکتر فرهاد، «تنوع قواعد حل تعارض»، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران، شماره ۲۱، ۱۳۷۶، صفحه ۵ به بعد.

۱۹۹۱ که از ۳ اوت ۱۹۹۲ به طور موقت و تا زمان وضع قانون مدنی جدید فدراسیون روسیه در این کشور اجرا شده، نشان‌دهنده گرایش به اقتصاد آزاد می‌باشد و عنوان VII آن به مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی اختصاص داده شده است. از جمله در ماده ۱۵۷ مربوط به اثبات قانون خارجی، دکترین حکمی بودن قانون خارجی (در برابر موضوعی بودن)^{۱۱} را برگزیده است با این وصف اضافه می‌نماید طرفین دعوی باید محتوای قانون خارجی را به صورت کتبی ارائه نمایند و در صورتی که علی‌رغم اقدامات به عمل آمده تعیین محتوای قانون خارجی میسر نباشد قانون شوروی اجرا خواهد شد.

۱۱. مطابق سیستم انگلیسی قانون خارجی از مسائل موضوعی است و هر کسی به قانون خارجی استناد نماید باید محتوای آن را اثبات کند برعکس در سیستم آلمانی قانون خارجی از مسائل حکمی است و قاضی رأساً مکلف به تعیین محتوای قانون خارجی است زیرا قانون خارجی که به وسیله قواعد حل تعارض آلمان صلاحیت‌دار شناخته شده جزء نظام حقوقی آلمان محسوب می‌شود و همان گونه که قانون داخلی تکلیف قاضی است و باید محتوای آن را خود احراز کند شناسایی قانون خارجی نیز بر عهده اوست. ر.ک. الماسی، دکتر نجادعلی، «تعارض قوانین»، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ چهارم، ۱۳۷۵، ص ۱۲۱.

در رابطه با نظم عمومی برخلاف مبانی قانون مدنی ۱۹۶۱، در ماده ۱۵۸ مبانی قانون مدنی ۱۹۹۱ مقرر شده که تنها اختلاف موجود بین سیستم سیاسی و اقتصادی کشور خارجی مربوطه و سیستم سیاسی و اقتصادی شوروی می‌تواند توجیه‌کننده امتناع از اجرای قانون خارجی باشد.^{۱۲}

ماده ۱۶۵ همان قانون شکل قراردادهای را تابع قانون محل انعقاد دانسته مع ذلك در این ماده نکته جدیدی در رابطه با نحوه امضای قراردادهای مربوط به تجارت خارجی ملاحظه می‌شود. قبلاً حسب ماده ۱۲۵ اصول قانون مدنی ۱۹۶۱، شکل و نحوه امضای قراردادهای تجارت خارجی که دو طرف آن از اتباع شوروی بودند صرفنظر از محل انعقادشان باید همیشه به وسیله قانون شوروی مشخص می‌شدند در حالی که بند ۲ ماده ۱۶۵ مبانی قانون مدنی ۱۹۹۱ رجوع به مقررات شوروی را تنها در مورد شکل قراردادهای تجارت خارجی پذیرفته ولی در مورد نحوه امضای طرفین ساکت

۱۲. با الهام از قانون ۱۹۷۹ مجارستان مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی.

است. بنابراین، شاید بتوان نتیجه گرفت که عدم رعایت مقررات مربوط به نحوه امضا در شوروی سابق^{۱۳} دیگر از موارد ابطال قرارداد تلقی نمی‌شود.^{۱۴} اما مهمترین نوآوری‌ها در زمینه تعیین قانون حاکم بر ماهیت قراردادها صورت گرفت. در بند ۲ ماده ۱۶۵ مبانی قانون مدنی ۱۹۹ به عنوان یک قاعده کلی، اصل حاکمیت اراده برای قراردادهای عادی پذیرفته شد مع ذلك در صورت عدم تعیین قانون صلاحیتدار توسط طرفین، موضوع تابع قانون محل انعقاد قرارداد دانسته شده است و البته جایابی این محل طبق مقررات شوروی سابق صورت می‌گیرد. در رابطه با قراردادهای تجارت خارجی نیز بند یک ماده ۱۶۶ قانون مذکور مقرر داشته که حقوق و تعهدات طرفین حسب قانون کشور انتخاب شده توسط ایشان چه در حین انعقاد قرارداد و چه بعد از آن تعیین می‌شود مع ذلك در تفاوت با مورد قبل در

۱۳. به موجب رأی شورای وزیران اتحاد شوروی ۱۴ فوریه ۱۹۷۸ این قراردادها باید به صورت کتبی بوده و به امضای دو شخص برسد.

14. Donggen. XU., op.cit., pp.418-19.

صورت عدم تعیین طرفین، عوامل ارتباط ۱۳ گانه‌ای بسته به نوع قرارداد پیش‌بینی شده‌اند. البته قاعده اصلی در مورد این نوع قراردادها و همچنین سایر قراردادهای تصریح نشده در قانون اجرای قانون کشوری است که طرف عهده‌دار تعهد شاخص قرارداد در آن اقامت دارد یا کشوری که محل عملیات اصلی اوست (بندهای ۱ و ۲ و ۵ ماده ۱۶۶). در رابطه با قراردادهای همکاری یا تخصصی در زمینه‌های تولید، اجرای کارهای ساختمانی، مونتاژ قانون کشور محل اجرای این فعالیتها یا کشور محل ایجاد نتایج پیش‌بینی شده در قرارداد، اجرا می‌شود البته به شرط این که طرفین طور دیگری توافق ننموده باشند و در مورد قراردادهای مربوط به ایجاد مشارکت بین اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی (بند ۳ ماده ۱۶۸) قانون کشور محل ایجاد مشارکت قابل اجرا است. در این مورد انتخاب طرفین تعیین‌کننده نیست.^{۱۰}

۱۰. رك.

Bogouslavski. M. M., "Le droit international privé en Russie et dans les autres états membres de la CEI au seuil du XXI siècle", op.cit., p. 419.

۲- تعارض قوانین در فدراسیون روسیه

متعاقباً اضمحلال شوروی، حقوق و آزادیهای بشر در روسیه به نحو گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته و در قانون اساسی مصوب ۱۳ دسامبر ۱۹۹۳ نیز از جمله در فصل دوم، این حقوق نه فقط برای شهروندان روسیه بلکه برای هر انسانی به رسمیت و مورد حمایت قرار گرفته است.^{۱۶}

۱۶. فصل دوم به حقوق و آزادیهای انسان و شهروندان اختصاص یافته است، برای مثال به موجب ماده ۱۷: «حقوق و آزادیهای انسان و شهروند در فدراسیون روسیه مورد تأیید و ضمانت قرار می‌گیرد. حقوق و آزادیهای بشر غیرقابل تفکیک بوده و از روز تولد هر فرد تحقق می‌یابد. اعمال حقوق و آزادیهای انسان و شهروند نباید خللی بر حقوق و آزادیهای دیگران وارد سازد». همچنین ماده ۱۸ مقرر می‌دارد: «حقوق و آزادیهای انسان و شهروند به طور مستقیم اعمال می‌گردد. آنها سرشت، مفهوم و نحوه اجرای قوانین، فعالیت‌های قوای مقننه و مجریه و دستگاه‌های خودگردان محلی را تعیین می‌کنند، دستگاه قضایی تأمین آن را ضمانت می‌کند». و به دنبال آن حسب ماده ۱۹: «همه در برابر قانون دادگاه مساوی هستند» (بند ۱) و «دولت برابری حقوق و آزادیها را بدون توجه به جنسیت، نژاد، ملیت، زبان، مذهب، اموال و موقعیت رسمی، محل سکونت، طرز تلقی از مذهب، اعتقادات، عضویت در تشکلهای اجتماعی و دیگر شرایط ضمانت می‌نماید. همه اشکال محدودسازی حقوق انسانی در زمینه‌های اجتماعی، نژادی، ملی، زبانی و یا مذهبی ممنوع می‌باشد» (بند ۲). ر.ک. کولای، دکتر الهه، همان منبع، ص ۲۱.

۳۶۰ * مجله حقوقی / شماره بیست و ششم و بیست و هفتم

فدراسیون روسیه کماکان مبانی قانون مدنی ۱۹۹۱ را اعمال نموده و پیش‌نویس قانون مدنی جدید با الهام از همان قانون و با لحاظ تغییراتی تنظیم گردیده است.^{۱۷} قواعد حل تعارض در کدهای جدید خانواده و قوانین مختلف گنجانده شده‌اند.^{۱۸}

از جمله نکات حائز اهمیت در مقررات جدید دو جنبه بودن قواعد حل تعارض است یعنی این قواعد به نحوی تدوین شده‌اند که ضمن تعیین محدوده اجرای قوانین ملی مشخص می‌کنند در صورت عدم قابلیت اجرای این قوانین، قانون کدام کشور خارجی قابل اجراست. همچنین در قواعد حل تعارض جدید از عوامل ارتباط انعطاف‌پذیر استفاده شده است، مثلاً پیش از این در صورتی که طرفین قانون حاکم بر قرارداد را تعیین نمی‌نمودند قانون محل انعقاد بر قرارداد حاکم بود در حالی که

۱۷. پیش‌نویس در ۳۰ نوامبر ۱۹۹۶ در *Rossije Skaja Gazeta* منتشر شد.

۱۸. در گرجستان و آذربایجان قواعد حل تعارض در قانونی تحت عنوان حقوق بین‌الملل خصوصی و آیین دادرسی بین‌المللی گنجانده شده‌اند.

پیشنویس قانون روسیه در ماده ۱۲۵۱
پیشنویس قانون مدنی جدید مقرر می‌دارد:
«۱- در صورت عدم توافق طرفین در
رابطه با تعیین قانون حاکم بر قرارداد،
قانون کشوری که نزدیکترین ارتباط را با
قرارداد دارد اجرا می‌شود.

۲- منظور از قانون کشور دارای
نزدیکترین ارتباط، قانون کشور محل
اقامت یا محل فعالیت اصلی طرفی است که
اجرای قرارداد از ناحیه او عنصر اصلی
قرارداد است، مشروط بر این که از
قانون، معاهدات یا ماهیت قرارداد یا
مجموعه اوضاع و احوال خلاف این امر
استنباط نشود...». در اینجا خصوصیت
(رابطه مستقیم و نزدیک "Lien étroit")^{۱۹}
تعیین‌کننده قانون صلاحیت‌دار است.

نکته قابل توجه دیگر در قوا عد حل
تعارض جدید، تمایل به عامل ارتباط
تابعیت خصوصاً در زمینه حقوق خانواده و
یا جمع قانون متبوع و قانون اقامتگاه
(محل سکونت دائمی) می‌باشد. برای مثال
در گذشته قانون حاکم بر شرایط نکاح،

19. Bogoslavski. M. M., op.cit., p.430.

قانون محل انجام نکاح یعنی قانون روسیه بود در حالی که حسب بند ۲ ماده ۱۵۶ کد جدید خانواده فدراسیون روسیه ۱۹۹۵ «شرایط انجام ازدواج در سرزمین فدراسیون روسیه برای هر یک از طرفین به موجب قانون متبوع هر یک در زمان ازدواج مشخص خواهد شد»^{۲۰} و هر یک از زن و مرد تابع قانون شخصی خود می‌باشند.

برای حمایت از افراد و تثبیت وضعیت خانوادگی ایشان ماده ۱۲۲ پیش‌نویس قانون مدنی، قانون حاکم بر احوال شخصی اشخاص حقیقی را قانون متبوع ایشان می‌داند. اگر شخص دارای تابعیت روسیه و در عین حال تابعیت یک کشور خارجی باشد تابعیت روسی او در این مورد در نظر گرفته می‌شود و اگر شخصی چند تابعیت خارجی داشته باشد قانون کشور دارای نزدیک‌ترین رابطه با شخص،^{۲۱} قانون شخصی او محسوب می‌شود.

۲۰. این قاعده در حقوق بسیاری از کشورهای دیگر از قبیل لهستان، مجارستان، اتریش، ایتالیا و فرانسه پذیرفته شده است.

۲۱. تابعیت مؤثر یا فعال *La nationalité effective*. این ضابطه در ماده ۵ عهدنامه لاهه نیز پذیرفته شده است: «هر دولت ثالث می‌تواند در سرزمین خود از میان تابعیت‌های قابل اسناد به فرد، تنها تابعیت کشوری را که مسکن معمولی یا اصلی وی در آنجا واقع شده یا برحسب اوضاع و احوال

تعارض قوانین در فدراسیون ... ❖ ۳۶۳

در مورد شخص بی‌تابعیت قانون محل اقامت وی و در مورد شخص پناهنده قانون محل اعطای پناهندگی^{۲۲} قانون شخصی تلقی خواهد شد.

بالاخره در پیش‌نویس قانون مدنی سعی شده دامنه دخالت نظم عمومی به عنوان مانع اجرای قانون خارجی محدود شود و لذا مقرر شده: «قانون خارجی در موارد استثنایی که اجرائیش به نحو بارزی مغایر مبانی نظم حقوقی فدراسیون روسیه است قابل اجرا نیست. در چنین مواقعی در صورت لزوم قانون مربوطه روسیه اعمال می‌شود. امتناع از اجرای قانون کشور خارجی موجه نیست مگر در صورت اختلاف سیستم حقوقی، سیاسی یا اقتصادی کشور خارجی، با سیستم حقوقی، سیاسی یا اقتصادی فدراسیون روسیه». بنابراین، با

معلوم گردد که وی با آن کشور دارای ارتباط بیشتر است، قبول داشته باشد». برای توضیح بیشتر رک. سلجوقی، دکتر محمود، «حقوق بین‌الملل خصوصی»، ج اول، نشر دادگستر، ۱۳۷۷، ص ۱۶۰، شماره ۸۷.

۲۲. این راه حل در کنوانسیونهای راجع به پناهندگان ۱۹۳۳ (ماده ۴) و ۱۹۵۱ (ماده ۱۲) و همچنین در حقوق کشورهای مثل فرانسه و سوئد پذیرفته شده است. رک. سلجوقی، دکتر محمود، همان منبع، ج دوم، ص ۲۱۸، ماده ۲-۳۶۰.

توجه به این مقررہ توسل به نظم عمومي
براي جلوگيري از اجراي قانون خارجي
بسيار محتاطانه و در موارد استثنائي
انجام مي‌شود. البته هنوز جاي قواعد حل
تعارض در بسياري موارد خالي است، براي
مثال در مورد حق نام، حضانت و قيمومت،
مالکيت معنوي و غيره.

در فدراسيون روسيه تمايل به
بين‌المللي گرايي و وحدت حقوق نيز مشهود
است خصوصاً قانون اساسي جديد فدراسيون
روسيه ۱۹۹۳ در بند ۴ ماده ۱۵ مقرر
مي‌دارد: «اصول و قواعد جهاني حقوق
بين‌الملل خصوصي و معاهدات بين‌المللي
فدراسيون روسيه جزء غيرقابل تفکيک
سيستم حقيقي اين کشور هستند. اگر يك
معاهده بين‌المللي که فدراسيون روسيه
عضو آن است حاوي مقرراتي متفاوت از
قواعد پيش‌بيني شده در قانون فدراسيون
روسيه باشد، قواعد معاهده بين‌المللي
اولويت خواهند داشت».^{۲۳}

۲۳. در ساير جمهوري‌هاي تازه استقلال يافته نيز مشابه
چنين مقرراتي يافت مي‌شود براي مثال ماده ششم قانون
اساسي ترکمنستان مصوب ۱۸ مه ۱۹۹۲ که مقرر مي‌دارد:
«ترکمنستان برتري هنجارهاي مورد تأييد حقوق بين‌الملل
را خواهد پذيرفت...» همچنين ماده نهم قانون اساسي

از مفاد این ماده چنین استنباط می‌شود که تمام محاکم و دیگر ارگانهای دولتی می‌توانند مستقیماً مقررات حقوق بین‌الملل را اجرا نمایند و اشخاص حقیقی و حقوقی نیز هنگام رسیدگی به پرونده می‌توانند مستقیماً به این قواعد استناد کنند، امری که در شوروی سابق نادر بود. یکی از کنوانسیونهای مهم که از جمله حاوی قواعد متحدالشکل حل تعارض است کنوانسیون چندجانبه ۱۹۹۳ می‌باشد،^{۲۴} که در آن قواعد حل تعارضی از جمله در مورد قانون حاکم بر تعیین اهلیت تمتع و استیفا (مواد ۲۵-۲۴)، اعلام قضایی مفقودالاثر شدن یا فوت یک شخص (ماده ۲۵)، قانون حاکم بر انعقاد نکاح،

جمهوری تاجیکستان مصوب ۶ نوامبر ۱۹۹۴ مقرر می‌دارد: «... اسناد حقوقی بین‌المللی که مورد تأیید تاجیکستان قرار گرفته‌اند، بخش تکمیلی نظام حقوقی این جمهوری را تشکیل می‌دهند. اگر قوانین جمهوری با اسناد حقوقی بین‌المللی که از سوی تاجیکستان امضا شده مطابقت نداشته باشد، اسناد بین‌المللی معتبر تلقی می‌شوند...».

۲۴. به عقیده برخی این کنوانسیون که در ۱۹ ژوئیه ۱۹۹۴ به مرحله اجرا درآمده و ۱۱ کشور عضو آن هستند ارائه‌کننده یک قانون در مورد حقوق بین‌الملل خصوصی است.

Bjulleten Mezhdunarodnyh dogovoror (Bulletin des traités internationaux), 1995, No. 2, p.3.

به نقل از:

Bogouslavski. M.M., op.cit., p.423.

۳۶۶ ✦ مجله حقوقی / شماره بیست و ششم و
بیست و هفتم

روابط زوجین، انحلال نکاح، بد طلاق نکاح، اثبات نسب، روابط ابوی و اولاد، فرزندخواندگی، حضانت و قیمومت (مواد ۲۶-۳۷) وضع شد.

به هر حال، گام‌های مؤثری از سوی کشورهای تازه استقلال یافته متعاقباً اضمحلال شوروی و از جمله فدراسیون روسیه برای متحدالشکل ساختن قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی و از جمله تعارض قوانین از طریق انعقاد کنوانسیون‌های منطقه‌ای و یا جهانی برداشته شده است.^{۲۵} فدراسیون روسیه نه تنها به معاهدات منعقد شده قبلی اتحاد جماهیر شوروی پایبند باقی مانده، بلکه به معاهدات چندجانبه‌ای مثل کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری (۱۹۷۱) و کنوانسیون ژنو برای حمایت از تولیدکنندگان دستگاه‌های ضبط صوت (۱۹۷۱) ملحق شده است.

همچنین قوانین مدل *Lois types* به وسیله کمیته قانونگذاری مجمع بین‌المجالس کشورهای تازه استقلال یافته تنظیم شده است و مهمترین آنها قانون مدنی مدل

۲۵. از بین کشورهای تازه استقلال یافته، روسیه تنها کشوری است که به عضویت UNIDROIT درآمده است.

تنظیم شده در ۱۹۹۶-۱۹۹۵ می‌باشد که البته جنبه الزامی ندارد. آخرین عنوان از سومین بخش این قانون «حقوق بین‌الملل خصوصی» است که بخش عمده آن مربوط به قواعد حل تعارض است. این حقوق در پیشنویس‌های قانون فدراسیون روسیه (سومین بخش) با لحاظ تغییراتی پذیرفته شده است.^{۲۶}

جمع‌بندی

در فدراسیون روسیه در نتیجه تحول عمیق در نگرش به حقوق فردی و روابط بین‌المللی افراد، گام‌های مؤثری در راه توسعه حقوق بین‌الملل خصوصی و تعارض قوانین برداشته شده است: از طرفی تدریس این رشته از حقوق، انتشار مقالات و مجموعه‌های حقوقی در این زمینه از نظر کمی و کیفی رشد قابل توجهی یافته و از طرف دیگر کنوانسیون‌های متعددی با کشورهای تازه استقلال یافته دیگر و یا سایر کشورهای جهان منعقد شده که حاکی از تمایل به بین‌المللی‌گرایی و

۲۶. در بعضی از کشورهای تازه استقلال‌یافته بدون تغییر پذیرفته شده است مثل ازبکستان و ارمنستان.

متحدالشکل ساختن قواعد حل تعارض است. مع ذلك، هنوز برای قضاوت واقعی در مورد نتایج عملی اقدامات به عمل آمده در این کشور زود است و باید دید عواملی از قبیل وضعیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی تا چه حد اجازه تأثیرگذاری به اقدامات مذکور را می‌دهند. به علاوه نباید نفوذ اندیشه‌های سوسیالیستی را حتی پس از نابودی رژیم کمونیستی در اتحاد جماهیر شوروی نادیده گرفت.^{۲۷}

۲۷. در این مورد رك. همچنین به علوی، دکتر سیدمحمد، جزوه حقوق تطبیقی، ص ۳۳ «... اندیشه‌های سوسیالیستی در وجه فلسفی آن که قدمتی به اندازه تاریخ تفکر و فلسفه دارد و به معنای اصالت جمع و برتری منافع آن بر منافع فردی است بر حقوق همه کشورها به خصوص در مباحث حقوق کار و اتحادیه‌های کارگری و همچنین حقوق مالکیت و اموال تأثیرات عمیقی گذاشته است که ارتباطی با بقا و یا نابودی رژیم‌های کمونیستی و حقوق دولتی این‌گونه رژیم‌های توتالیتر ندارد».

تعارض قوانین در فدراسیون ... ❖ ۳۶۹

فهرست منابع

- افتخار جهرمي، دكتور گودرز، جزوه حقوق تطبيقي (حقوق اتحاد جماهير شوروي)، دانشگاه شهيد بهشتي.
- افشار، دكتور حسن، كليات حقوق تطبيقي، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، ۱۳۵۵.
- بارگاهي، محمدرضا، حقوق تطبيقي، جلد اول، دانشگاه آزاد اسلامي (تهران - جنوب)، چاپ اول، ۱۳۷۶.
- خمامي زاده، دكتور فرهاد، «تنوع قواعد حل تعارض»، مجله حقوقي دفتر خدمات حقوقي بين المللي ج.ا.ا. شماره ۲۱، ۱۳۷۶.
- داويد، رنه، «نظامهاي بزرگ حقوقي معاصر» (ترجمه دكتور سيدحسين صفائي، دكتور محمد آشوري و دكتور عزت ا... عراقي)، مركز نشر دانشگاهي تهران، چاپ اول، ۱۳۶۴.
- سلجوقي، دكتور محمود، «حقوق بين الملل خصوصي»، جلد اول و جلد دوم (تعارض قوانين)، نشر دادگستر، ۱۳۷۷.

- عرفاني، دكتور محمود، «حقوق تطبيقي و نظامهاي حقوقي معاصر»، جلد اول، مؤسسه انتشارات جهاد دانشگاهي (ماجد)، چاپ سوم، ۱۳۷۳.
- علوي، دكتور سيدمحمد، جزوه حقوق تطبيقي، دانشگاه شهيد بهشتي.
- كولايي، دكتور الهه، قوانين اساسي فدراسيون روسيه و جمهوريهاي آسياي مركزي (ترجمه)، نشر دادگستر، چاپ اول، بهار ۱۳۷۷.

- Bogouslavski. M.M., "Le droit international privé en Russie et dans les autres états membres de la CEI au seuil du XXI siècle", Journal du droit international, Editions du Juris-Classeur, 1999 (T.126).
- David. René, "Le Droit Comparé, Droits d'hier, Droits de demain", Economica, Paris, 1982.
- Zweigert.k. & Kötz.H., (translated by Weir.T.), "An Introduction to Comparative Law", second ed, V.II., Clarendon Press, Oxford, Great Britain, 1987.
- Donggen. XU., "Le droit International Privé en Chine: Une Perspective Comparative", Recueil des cours (Collected Courses of the Hague Academy of International Law), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht/Boston/Lancaster 1997 (T.270).

٣٧٢ ❖ مجلة حقوقي / شمارة بيست و ششم و
بيست و هفتم